

Tanıtım

Tema: Beşerî Sistemler ve Süreçler

Konu: Nüfus Dinamikleri

Alt Konu: Nüfus Piramitleri Nasıl Yorumlanır? - Gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin nüfus özelliklerinin karşılaştırılması - Nüfus Piramidi Modelleri - Demografik Dönüşüm Süreci ve Aşamaları - Türkiye'nin Demografik Dönüşüm Süreci

Temanın Amacı: Türkiye ve farklı ülkelerin nüfus piramitlerinden yararlanarak demografik dönüşüm sürecini yorumlayabilme

Anahtar Kavramlar: bağımlı nüfus, demografik dönüşüm, doğum oranı, genç nüfus, göç, nüfus artış hızı, nüfus piramidi, nüfus politikası, nüfus yoğunluğu, ortalama yaş, ölüm oranı, yaşlı nüfus

Köprü Kurma

Küresel Bir Sorun Olarak Demografik Dönüşüm:

21. yüzyılda nüfusun hızla yaşlanacağını ileri süren nüfus bilimciler, doğum oranlarının düşmesi ve ortalama yaşam süresinin uzaması sonucunda, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde "demografik dönüşüm süreci" yaşanacağını öngörmektedir. Demografik dönüşümün en önemli etkisi, toplam nüfus içindeki altmış beş yaş ve üzeri nüfus oranının hızla artmasıdır.

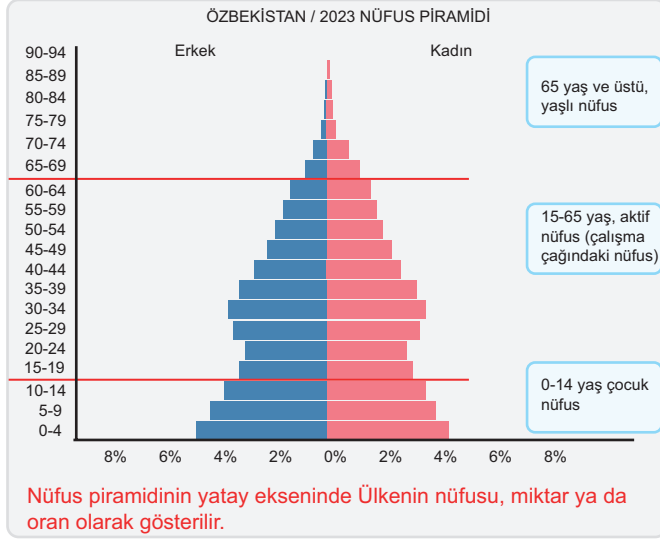
Bu nedenle nüfusu yaşlanma riskiyle karşı karşıya kalan birçok ülke bir dizi önlem almışlardır. Sosyal güvenlik sistemi üzerindeki mali yükü hafifletmek için emeklilik yaşının yukarı çekilmesi ve iş gücü açığını kapatabilmek için emeklilerin iş gücü piyasasına entegre edilmesi bu önlemler arasında sayılabilir. Yeniden nüfus artışını sağlayabilmek için evliliklerin ve doğumların teşvik edilmesi de bu önlemler arasında yer alır.

Ülkelerin geçmişten günümüze genç, olgun ve yaşlı nüfus oranlarındaki değişimleri ve demografik dönüşüm süreçlerini anlamak için farklı dönemlere ait nüfus piramitlerinin karşılaştırılması ve analiz edilmesi önemlidir.

Nüfus Piramitleri Nasıl Yorumlanır?

- Nüfus piramitleri, bir ülkenin yaş ve cinsiyet dağılımını görselleştirerek demografik trendler hakkında bilgi sağlar.

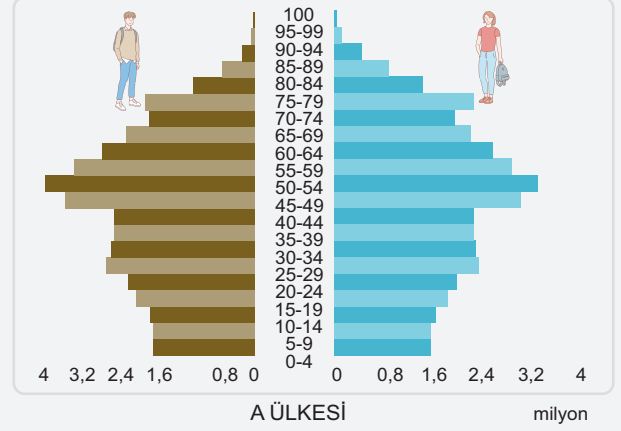
- Özbekistan'ın 2023 nüfus piramidine göre, 0-14 yaş grubundaki çocuk nüfus oranı %26.5, 15-64 yaş arasındaki çalışma çağındaki nüfus oranı %68.8 ve 65 yaş üzeri yaşlı nüfus oranı % 4.7'dir.
- Bu dağılım, Özbekistan'ın genç bir nüfusa sahip olduğunu ve yüksek doğum oranlarının devam ettiğini göstermektedir.
- Ayrıca, düşük yaşlı nüfus oranı ve yüksek çocuk nüfus oranı, Özbekistan'ın gelişmekte olan bir ülke olduğunu ve demografik dönüşüm sürecinin erken aşamalarında bulunduğunu gösterir.

Önemli

Nüfus piramitleri, belirli bir ülkenin veya bölgenin yaş ve cinsiyet dağılımını görsel olarak gösteren grafiklerdir. Çizim için, x ekseninde erkek ve kadın nüfusları, y ekseninde ise yaş grupları yer alır. Grafiğin sol tarafında erkekler, sağ tarafında ise kadınlar gösterilir ve yaş grupları genellikle 5 yıllık aralıklarla sıralanır (0-4, 5-9, vb.). Her yaş grubundaki bireylerin sayısı ya da yüzdesi, eksen boyunca barlar şeklinde çizilir ve bu barlar yaş grubu ilerledikçe küçülür veya büyür. Piramidin şekli, ülkenin demografik özelliklerini yansıtır; geniş tabanlı bir piramit yüksek doğum oranlarını, dar tabanlı bir piramit ise düşük doğum oranlarını işaret eder. Grafik, nüfus yapısını analiz etmek ve demografik eğilimleri anlamak için önemli bir araçtır.

Etkinlik 1

Aşağıda A ve B ülkelerine ait nüfus piramitleri verilmiştir. Bu piramitleri inceleyerek ülkelerin nüfus özelliklerini (çocuk, çalışma çağındaki nüfus ve yaşlı nüfus oranları), gelişmişlik düzeyleriyle ilgili çıkarımlarınızı ve yorumlarınızı yazınız. Hangi ülkenin toplam nüfus sayısının daha fazla olduğunu belirtiniz.

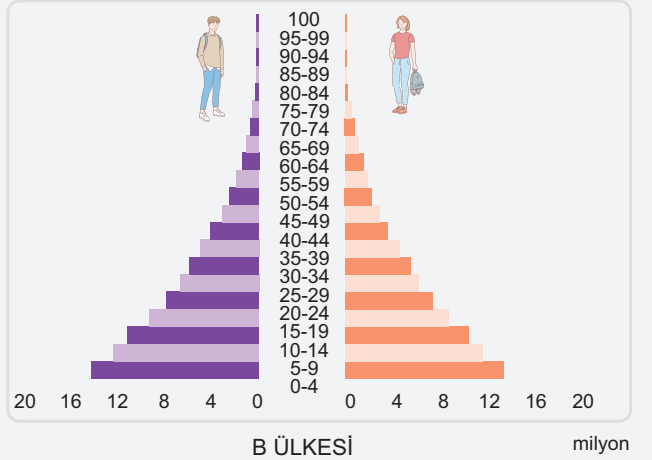

Gelişmiş ülke

Çocuk nüfus az

Yaşlı nüfus fazla

Çalışma çağındaki nüfus fazla

Gelişmemiş ülke

Çocuk nüfus fazla

Yaşlı nüfus az

Çalışma çağındaki nüfus görece az

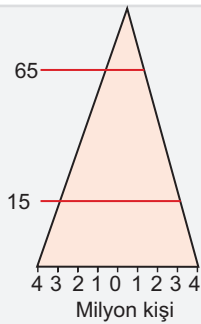
B ülkesinin toplam nüfusu daha fazladır.

Gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin nüfus özelliklerinin karşılaştırılması

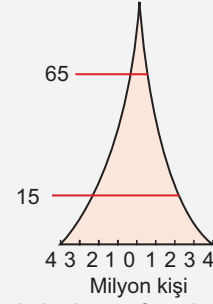
- Gelişmiş ülkelerde düşük doğum oranları, yüksek yaşam beklentisi ve ileri sağlık hizmetleri bulunurken, az gelişmiş ülkelerde yüksek doğum oranları, düşük yaşam beklentisi ve sınırlı sağlık hizmetleri dikkat çekmektedir.

Özellik	Gelişmiş Ülkeler	Az Gelişmiş Ülkeler
Çocuk Nüfus (0-14 yaş)	%16 (ortalama)	%40 (ortalama)
Olgun Nüfus (15-64 yaş)	%65 (ortalama)	%55 (ortalama)
Yaşlı Nüfus (65+ yaş)	%19 (ortalama)	%5 (ortalama)
Ortanca Yaş	40-45 yaş	15-20 yaş
Nüfus Artış Hızı	%0,2-%1	%2-%3
Nüfusun ikiye Katlanma Süresi	70 yıl ve üzeri	20-30 yıl
Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi	80-85 yıl	50-60 yıl
Doğum Oranı (1000 kişi başına)	10-12	30-40
Ölüm Oranı (1000 kişi başına)	8-10	10-15
Kırsal Nüfus Oranı	%20-30	%50 ve üzeri
Kentsel Nüfus Oranı	%70-80	%50 ve altı
Sağlık Hizmetleri	Gelişmiş, yaygın	Yetersiz, Sınırlı
Okur Yazar Oranı	%95-100	%50-70
Enerji Tüketimi (kWh/yıl)	8,000-12,000	500-1,000
Kağıt Kullanımı (kg/yıl)	100-250	10-50

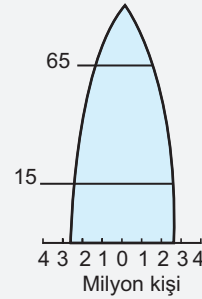
Nüfus Piramidi Modelleri

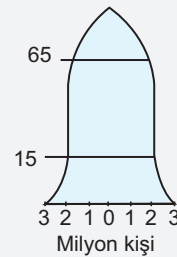
- Doğum oranları yüksek olduğu için bu piramidin alt kısmı geniştir.
- Bu özelliğe sahip olan ülkelerde hızlı bir nüfus artışı görülmektedir. Bolivya, Filipinler ve Hindistan gibi yeni gelişmekte olan ülkelerin nüfus piramitleri bu şekildedir.

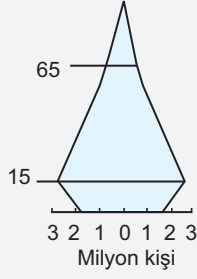
- Kenarları içe çökük olan nüfus piramidi; doğum ve ölüm oranlarının fazla olduğu az gelişmiş ülkelere ait nüfus piramididir.
- Piramidin üst kısmının dar olması ortalama yaşam süresinin kısa olmasına bağlı olarak yaşlı nüfusun az olmasından kaynaklanmaktadır.
- Sanayi Devrimi öncesi birçok ülkeye ait olan bu nüfus piramitleri; günümüzde Angola, Burundi ve Benin gibi ülkelerde görülür.

- Arı kovanı şeklindeki bu piramit gelişmiş ülkelere aittir.
- Doğum ve ölüm oranları düşüktür.
- ABD, İngiltere, Almanya, İtalya ve İsveç gibi gelişmiş ülkelerin nüfus piramitleri buna benzemektedir.

- Durağan nüfuslu gelişmiş ülkelerde doğum oranlarının artması sonucunda çan şeklindeki görünüme sahip nüfus piramidi ortaya çıkar.
- Rusya ve İrlanda gibi ülkelerin nüfus piramitleri buna benzemektedir.

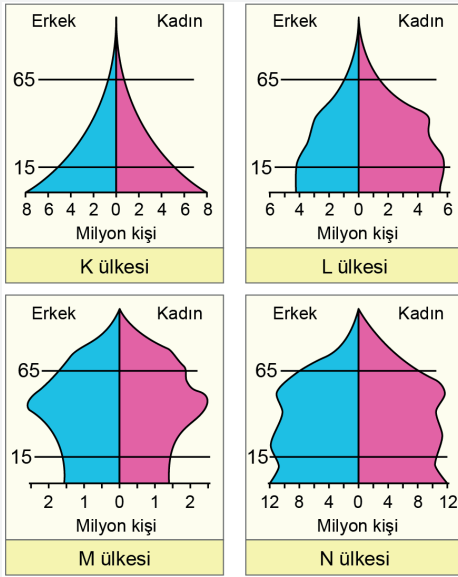

- Hızlı bir nüfus artışı yaşadıkdan sonra ekonomik olarak gelişen ve doğum oranlarının belirgin bir şekilde azaldığı ülkelere aittir.
- Bu ülkelerde ölüm oranı düşük olmasına bağlı olarak aktif nüfusun toplam nüfusa olan oranı fazladır.
- Günümüzde, Bangladeş, Çin ve Brezilya gibi ülkelerin nüfus piramidi bu şekildedir.

Çıkmış Soru 1

Aşağıda dört farklı ülkeye ait nüfus piramitleri verilmiştir.

Bu nüfus piramitleri dikkate alındığında;

- K ülkesinde ortalama yaşam süresi diğerlerinden uzundur.
- L ülkesinde toplam nüfus içindeki kadınların oranı erkeklerin oranından fazladır.
- M ülkesinde, çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki oranı azdır.
- N ülkesinde doğurganlık oranı giderek azalmaktadır.

İfadelerinden hangileri söylenebilir?

- A) I ve II   B) I ve III   C) II ve III
D) II ve IV   E) III ve IV   (2023 TYT)

L ülkesinde toplam nüfus içindeki kadınların oranı fazla iken; M ülkesinde toplam nüfus içindeki çocuk nüfusun oranı azdır. Cevap: C

Not

Bağımlı nüfus Nedir?

0 - 14 yaş grubu ile 65 ve üzeri olan yaş grubunun toplamına "bağımlı nüfus" denir. 15 - 64 yaş arasındaki nüfus, hem kendi, hem de bağımlı nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak ve onlara bakmakla yükümlüdür.

Doğal nüfus artışı / Gerçek nüfus artışı

Doğum ve ölüm oranları arasındaki farka bağlı olarak meydana gelen artışa doğal nüfus artışı denir. Gerçek nüfus artışı ise, doğal nüfus artışı (doğumlar - ölümler) ile net göçün (gelen göçmenler - ayrılan göçmenler) toplamıdır. Bu, bir ülkenin toplam nüfus değişimini yansıtarak doğum, ölüm ve göç hareketlerinin etkisini içerir.

Demografik Dönüşüm Süreci ve Aşamaları

- Demografik dönüşüm süreci, yüksek doğurganlık ve ölüm oranlarına sahip bir toplumdaki, düşük doğurganlık ve ölüm oranlarına sahip bir topluma geçişi ifade eder.

Birinci Aşama (Yüksek Doğum ve Ölüm Oranları):

- Toplumlar, yüksek doğum ve ölüm oranlarına sahiptir.
- Nüfus artışı yavaştır.
- Genellikle tarım toplumları bu aşamada yer alır.
- Ortalama ömür kısa ve bebek ölüm oranı yüksektir.

İkinci Aşama (Ölüm Oranlarının Düşüşü):

- Sağlık hizmetleri ve hijyenin iyileşmesiyle ölüm oranları düşer.
- Doğum oranları yüksek kalır, bu da hızlı nüfus artışına yol açar.
- Gelişmekte olan ülkeler bu aşamada olabilir.

Üçüncü Aşama (Doğum Oranlarının Düşüşü):

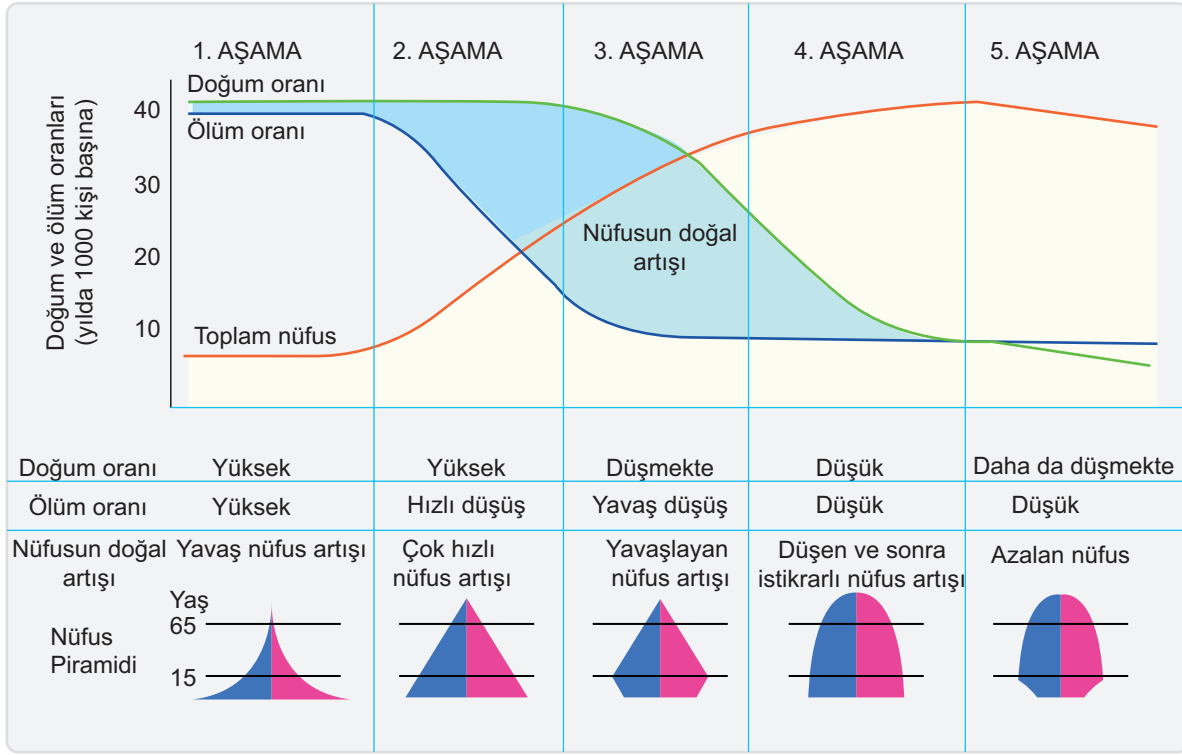
- Eğitim, kentleşme ve ekonomik faktörlerin etkisiyle doğum oranları düşmeye başlar.
- Nüfus artış hızı yavaşlar.
- Aile planlaması ve kadınların iş gücüne katılımı artar.

Dördüncü Aşama (Düşük Doğum ve Ölüm Oranları):

- Hem doğum hem de ölüm oranları düşük ve dengelidir.
- Nüfus artışı yavaş ve istikrarlıdır.
- Çoğu gelişmiş ülke bu aşamada.

Beşinci Aşama (Doğum Oranlarının Çok Düşmesi):

- Doğum oranları, ölüm oranlarından daha düşük olabilir.
- Nüfus azalmaya başlar ve yaşlanır.
- Yaşlı nüfusun artışıyla birlikte çalışma çağındaki nüfus oranı da azalır.

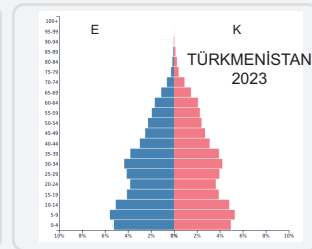
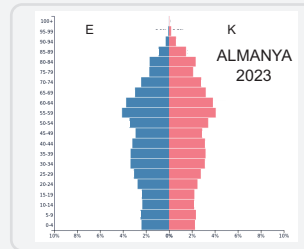
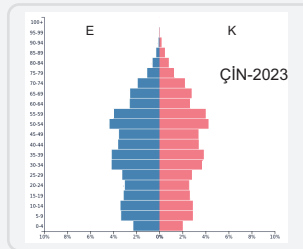
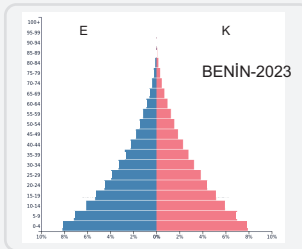

Demografik dönüşüm sürecinin en son 5. aşamasında doğum oranlarının ölüm oranlarının altında kalmasıyla toplam nüfustaki azalma dikkati çekmektedir.

Etkinlik 2

Aşağıda bazı ülkelerin nüfus özellikleri ve piramitleri verilmiştir. Bunları dikkate alarak verilen ülkelerin demografik dönüşüm modelinin hangi aşamasında olduğunu nedenleriyle birlikte yazınız.

Ülke	Nüfus	Nüfus Artış Hızı (%)	Doğal Nüfus Artış Hızı (%)	Doğurganlık Hızı	Doğum oranı (%)	Ölüm oranı (%)	Ortalama Ömür (yıl)
Almanya	83,294,632	0,2	-0,3	1,5	8	11	81
Çin	1,425,671,351	0,3	0,3	1,6	10	7	76
Benin	13,712,828	2,7	2,6	4,9	36	8	62
Türkmenistan	6,516,100	1,2	1,4	2,4	23	7	72

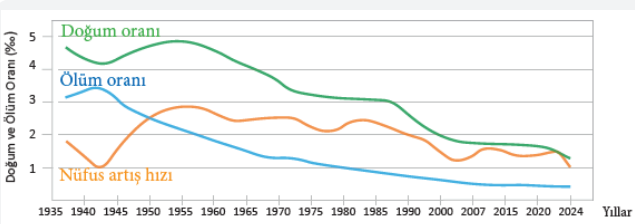
Ülke	Demografik Dönüşüm Aşaması	Nedeni
Almanya	Beşinci Aşama	Kalkınmış ülke, doğum oranları düşüyor
Benin	Birinci Aşama	Tarım toplumu, doğum ve ölüm oranı yüksek
Çin	Dördüncü aşama	Hızlı nüfus artışı azalıyor, doğum oranları gerilemekte
Türkmenistan	Üçüncü Aşama	Yavaşlayan nüfus artışı

Not

Demografik dönüşüm modeli, sanayileşme öncesi ve sonrasındaki sosyal ve ekonomik değişimlerin nüfus üzerindeki etkisini hesaba katarak oluşturulmuştur. Bu model, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde gözlemlenen ve 1800 yılları ile 2000 yılları arasındaki dönemde gerçekleşen nüfuslanma süreçlerini temsil eder.

Türkiye'nin Demografik Dönüşüm Süreci

- Türkiye'de 1935'te nüfusun büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışmakta ve kırsal alanda yaşamaktaydı.
- 1960'lara gelindiğinde sanayileşme süreci hız kazanmış, büyük şehirler göçler artmış ve nüfus yapısı değişmiştir.
- 1980'lerde ekonomik liberalizasyon ve kentleşme süreci ivme kazanmış, doğal nüfus artış hızı yavaşlamıştır.
- 2000'lerde ise teknolojik gelişmeler ve sağlık hizmetlerindeki ilerlemeler ile birlikte yaşam süresi uzamış ve doğum oranları düşmüştür.

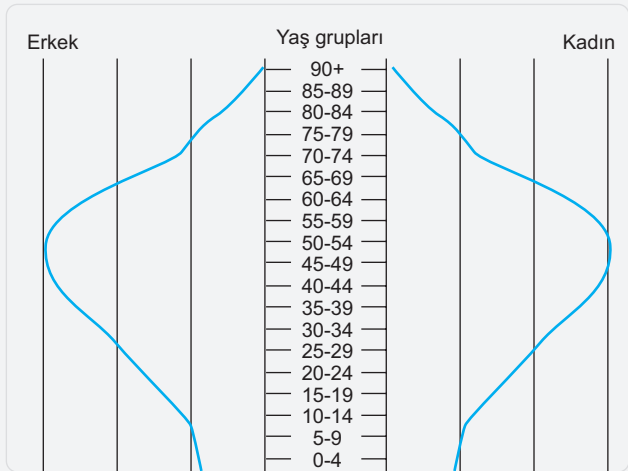

- Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinde 1. Aşama olarak kabul edilen tarım toplumu dönemi 1935- 1965 yılları arasındadır.

Etkinlik 3

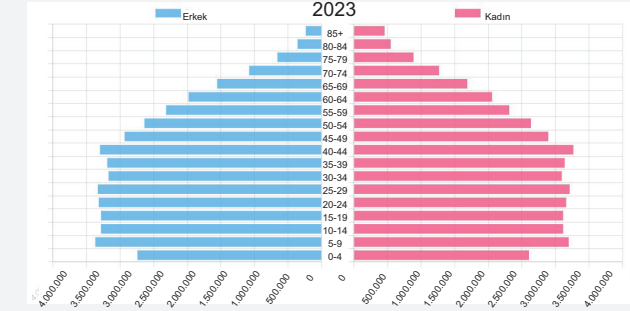
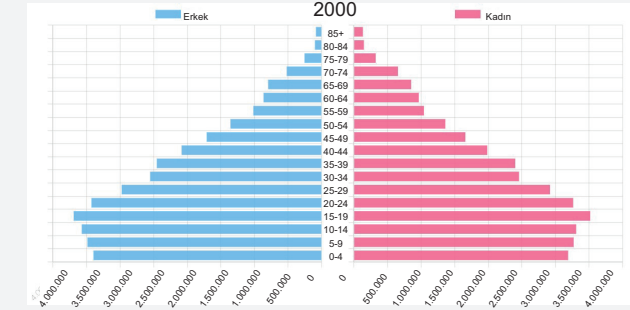
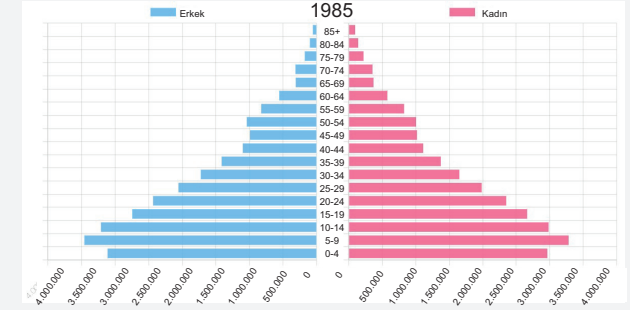
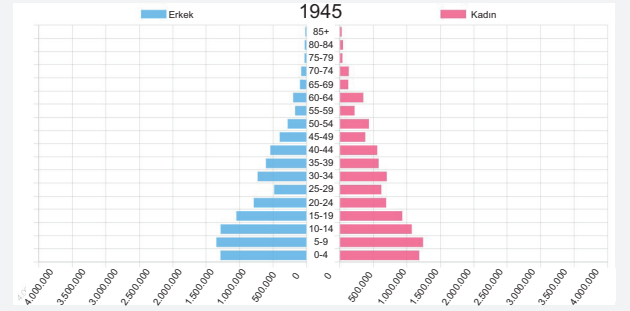
2024 yılı sonrası için yapılan nüfus projeksiyonlarına göre günümüzden 50 yıl sonra Türkiye'nin nüfus artış hızında ciddi bir azalma olacağı öngörülebilir. Bu durumda Türkiye'nin nüfus piramidinin nasıl bir şekle evrilmesi beklenir?

Öngördüğünüz 2075 yılına ait nüfus piramidini aşağıdaki şekil üzerine çiziniz.

Etkinlik 4

Türkiye'nin aşağıda verilen farklı yıllara ait nüfus piramitlerini inceleyerek, demografik dönüşüm sürecinin aşamalarını yorumlayınız.

Türkiye 1945'te demografik dönüşüm sürecinin ikinci aşamasında, yıllar içinde üçüncü aşamayı da tamamlayıp günümüze dördüncü aşamaya evrilmiştir. Çünkü istikrarlı ve görece azalan bir nüfus artışı vardır.

Çıkış Soru Cevap Anahtarı

1.C

1. Demografik değişim süreci ne demektir?

yüksek doğurganlık ve ölüm oranlarına sahip bir toplumdaki, düşük doğurganlık ve ölüm oranlarına sahip bir topluma geçişi ifade eder.

Aşamalarını açıklayınız.

1. aşama: yüksek doğum ve ölüm oranı

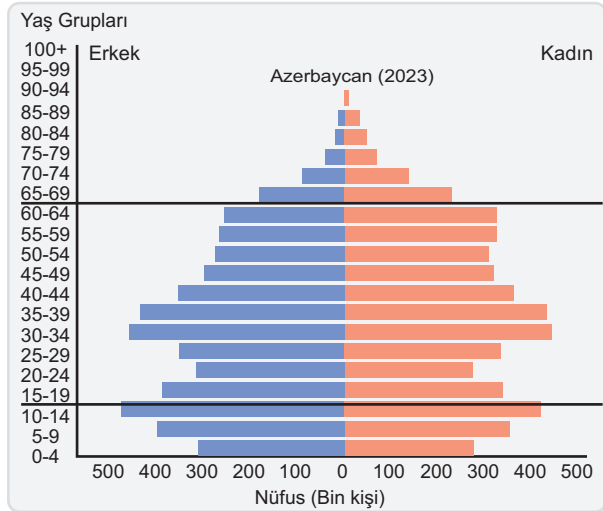
2. aşama: Ölüm oranlarının düşüşü

3. aşama: Doğum oranlarının düşüşü

4. aşama: Düşük doğum ve ölüm oranı

5. aşama: Doğum oranının çok düşmesi

2. Aşağıda Azerbaycan'ın 2023 yılına ait nüfus piramidi verilmiştir.

Son yıllarda Azerbaycan'da nüfus artış oranında nasıl bir değişiklik olduğu söylenebilir? Açıklayınız.

Nüfus artış hızı azalmaktadır.

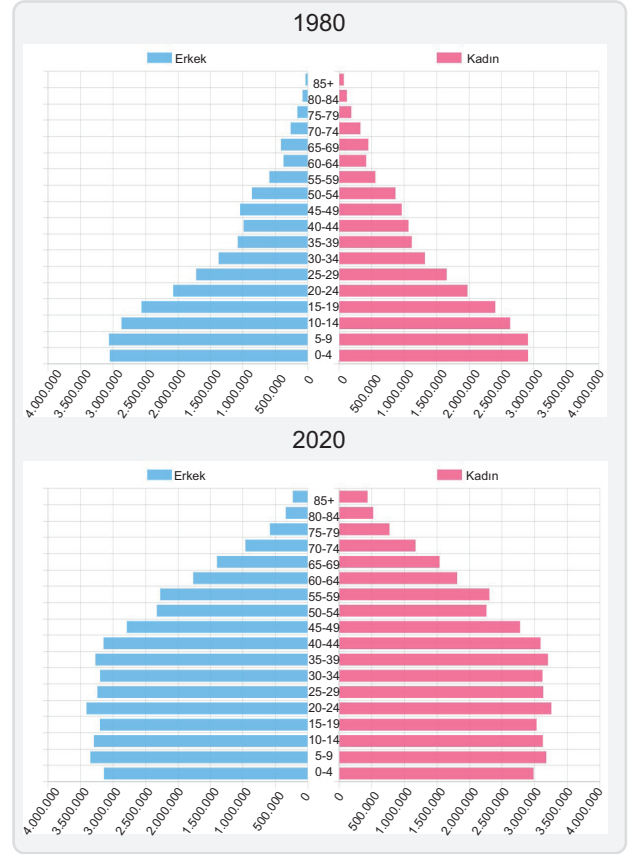
Azerbaycan demografik değişim modeline göre, demografik değişim sürecinin kaçınıcı aşamasında sayılabilir? Gerekçesini yazınız.

Dördüncü aşamasındadır.

Nüfus piramidine bakılarak Azerbaycan'ın toplam nüfus sayısı hakkında tahminen ne söylenebilir?

10 milyon civarında nüfusu vardır.

3. Aşağıda Türkiye'nin 1980 ve 2020 yıllarına ait nüfus piramitleri verilmiştir.

Buna göre;

a) 1980 den 2020 ye kadar geçen 40 yıllık süreçte Türkiye'de nüfus artış hızında ve ortalama insan ömründe nasıl bir değişim yaşanmıştır?

Nüfus artış hızı azalmıştır.

Ortalama insan ömrü artmıştır.

b) Çalışma çağındaki nüfus oranı hangi yılda daha fazladır? Bunun ekonomik açıdan etkileri nelerdir?

2020 de fazladır. Üretime katkısı daha fazla olur.

c) Yüksek yaş gruplarında kadınların mı yoksa erkeklerin mi oranı daha fazladır? Nedenini açıklayınız.

Kadınlar daha uzun yaşamaktadır.

4. 2075 yılına ait uzun dönemli yapılan nüfus projeksiyonlarında Türkiye'de yaşlı nüfus oranı, ortanca yaş, toplam nüfus sayısı, iş gücü potansiyeli açısından ne gibi değişiklikler olması öngörülmektedir? Bu değişikliklerin sosyal güvenlik harcamaları açısından ülke ekonomisini nasıl etkilemesi beklenmektedir?

Türkiye'de yaşlı nüfusun artacağı, ortanca yaşın yükseleceği ve iş gücü potansiyelinin azalacağı öngörülmektedir.

Bu durum ekonomiyi olumsuz etkileyecektir

5. Demografik dönüşüm, toplumların doğum ve ölüm hızlarının yüksek olduğu aşamadan her ikisinin de düşük olduğu aşamaya geçişini ifade eder. İngiltere ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinin öncülük ettiği bu kavram, özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra hız kazanmıştır. Ölüm oranlarının azalması, sağlık şartlarının iyileşmesi ve gelişimi ile açıklanırken doğum oranlarındaki azalma, kentleşme ve eğitim seviyesindeki yükselişin sonucudur.

Buna göre haritada verilen ülkelerden hangisinin bu dönüşüm sürecinde geç kalan ülkeler arasında yer aldığı söylenebilir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

6. Aşağıdakilerden hangisi arı kovanı şeklindeki piramide sahip ülkelerin nüfus özelliklerinden biri değildir?

- A) Ekonomik anlamda gelişmiştir.
B) Ortalama yaşam süresi uzundur.
C) Doğum oranları yüksektir.
D) Piramidin tabanı daralmaya başlamıştır.
E) Çocuk bağımlılık oranı düşüktür.

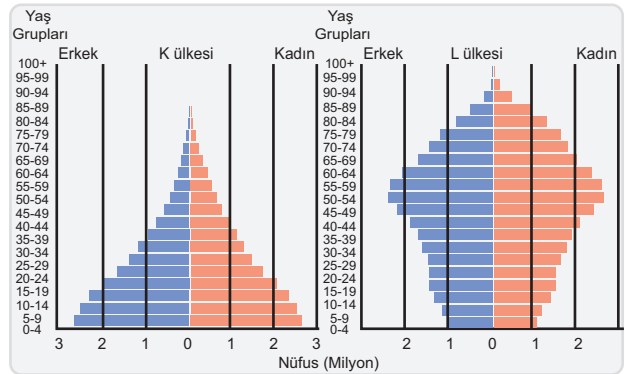
7. Geçmiş yıllara göre günümüzde nüfus piramidinin tabanının daralması Türkiye'de;

- I. toplam nüfus miktarı,
II. doğum oranı,
III. nüfus artış hızı,
IV. çocuk nüfus oranı

özelliklerinden hangilerinin azaldığı anlamına gelmez?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
D) II ve IV E) III ve IV

8. Aşağıda K ve L ülkelerine ait nüfus piramitleri verilmiştir.

Bu ülkelerin demografik dönüşüm sürecinin hangi aşamasında olduklarını belirterek, kalkınmışlık durumları, doğum ve ölüm oranları, ortanca yaşın hangisinde daha yüksek olduğu, çalışma çağındaki nüfusun hangi ülkede daha fazla olduğunu yazınız.

K birinci aşamada, L dördüncü aşamadır. K'de doğum ve ölüm oranı yüksek, L'de düşüktür. K az gelişmiş, L gelişmiş bir ülkedir.

Cevap Anahtarı

5.D 6.C 7.A